

HANA DOLEŽALOVÁ

**KE KONSTITUOVÁNÍ SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY JAKO
SAMOSTATNÉHO OBORU V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ –
PROBLEMATIKA PRVNÍCH REALIZOVANÝCH VÝZKUMŮ
HANDICAPOVANÝCH OSOB¹**

**CONSTITUTING THE EDUCATION FOR THE HANDICAPPED AS
A SEPARATE DISCIPLINE DURING THE FIRST HALF OF THE
20TH CENTURY – THE PROBLEMS OF THE EARLY STUDIES**

Úvod

Speciální pedagogika, respektive péče o osoby zdravotně nebo sociálně znevýhodněné, je dnes neodmyslitelnou součástí pedagogiky jako vědeckého oboru. Ovšem coby vědecká disciplína se začala rozvíjet až koncem devatenáctého století a nejvýznamněji v první polovině století dvacátého. Konstituoval se nový obor, jeho terminologie, postupem doby byl jasně a pregnantně definován předmět zájmu, stejně jako potřeba výzkumu. Na tomto základě se poté mohly rozvíjet odpovídající pedagogické a sociální instituce.

Tento příspěvek vychází z diplomové práce, v níž jsem se zaměřila právě na počátky speciální pedagogiky jako samostatné vědecké disciplíny v českých zemích. Hlavní pozornost jsem věnovala dvěma oblastem. První oblast se týká výše zmiňovaného samotného konstituování speciální pedagogiky jako vědecké disciplíny, struktury, definování předmětu, sfér zájmu, konstituování vědeckého jazyka a chápání vztahu k pedagogice v minulosti i dnes. Druhá část se následně zaměřuje na dokumentaci a vysvětlení konkrétních výzkumů a jejich vybraných realizátorů, metod a technik, jež byly ve své době známy a využívány. Rovněž je zmíněna otázka teoretického metodologického zázemí prvních výzkumníků.

Veškeré otázky jsem sledovala z toho důvodu, abych mohla poznat a zmapovat vznik a rozvoj speciální pedagogiky jako skutečné vědecké disciplíny. Jedná se o téma, které doposud nebylo zpracováno komplexně, většina autorů se zaměřovala převážně na dějiny institucí, ústavů a škol. Pouze malá pozornost byla věnována vývoji speciálně pedagogické teorie a otázkám týkajícím se metodologických problémů a výzkumů.

¹ Článek vychází z výsledků diplomové práce obhájené na Ústavu pedagogických věd FF MU v roce 2003.

Metodologie práce

V počáteční heuristické fázi práce jsem shromažďovala dostupné prameny a pro získání relevantních informací jsem využila především metodu analýzy pramenů a literatury. V dalších fázích jsem aplikovala metodu historicko-srovnávací a metodu diachronní, které mi napomohly vytvořit komplexnější obraz o konstituování speciální pedagogiky, o vývoji speciálně pedagogické teorie, o různých pohledech a přístupech k dané problematice. Na základě komparace a následného zobecnění jsem hledala typické přístupy a názory, základní rysy a specifika konstituujícího se oboru.

Položila jsem si několik základních otázek na něž jsem hledala odpověď. Jednou z nich byla otázka, *kdy se začala speciální pedagogika konstituovat jako samostatná vědecká disciplína a jaký byl její vztah k pedagogice*. Druhou podstatnou otázkou byl *předmět oboru, jak a zdali vůbec byly definovány jeho úkoly a jaká byla struktura disciplíny*. Součástí teoretické stránky byla i *otázka po vývoji odborné terminologie a jejího využívání jednotlivými autory*. Důležitou součástí byly otázky související s dobovými výzkumy, a to *zda měli výzkumníci k dispozici nějakou metodologickou literaturu, jaké znali a využívali výzkumné metody a techniky apod.*

Časově práce postihuje první polovinu dvacátého století během níž došlo k velice intenzivnímu rozvoji speciální pedagogiky. Končí obdobím druhé světové války, poněvadž po ní se situace ve všech společenskovědních disciplínách výrazně změnila.

Konstituování oboru „speciální pedagogika“

Až do konce 18. století není možné vysledovat *prakticky žádný vliv pedagogických poznatků a zkušeností na speciální pedagogiku*. Poměrně izolovaný rozvoj této disciplíny byl dán dvěma důvody:

- školní výchova postižených dětí de facto neexistovala, a cíle, úkoly, obsahy i metody výchovy těchto dětí byly jiné než ve školní výchově,
- existovala minimální znalost psychofyziologických zvláštností postižených osob, resp. dětí.

V průběhu 19. století docházelo k postupnému, pomalému sblížení oborů, a to především vlivem snahy o aplikaci zásad celosvětově uznávaného pedagoga Jana Amose Komenského. Na přelomu 19. a 20. století začala být „speciální pedagogika“ uznávána jako teoretická disciplína. Ovšem teprve počátkem 20. století se začalo rozvíjet správné, komplexní chápání vztahu mezi oběma disciplínami. Přesto se vyskytly jak názory podceňující tak i názory přeceňující význam speciální pedagogiky pro obecnou pedagogickou teorii a praxi.

Pro označení dnešní speciální pedagogiky se v první polovině 20. století používaly převážně jen dva termíny: „*pedopatologie*“ a „*nápravná pedagogika*“. Někteří autoři je chápali jako synonyma, jiní jako vzájemně se doplňující a prolínající se disciplíny. Stejně tak se u různých autorů setkáme s různě širokým výkladem těchto pojmů, od několikaslavných vyjádření až po mnohastránková

obsáhla vysvětlení. Mezi autory, kteří položili teoretické základy oboru jednoznačně patří František Čáda, Karel Herfort, Otokar Chlup, Jan Mauer, František Štampach, Josef Zeman a další.

Po první světové válce se v naší zemi ustavil obor *pedopatologie* (disciplína komplementární k pedagogii). Pedagogickým protějškem pedopatologie, jako spíše oboru medicínského, se u nás stala *nápravná pedagogika*. Nejobsažnější a nejjasnější výklad obou pojmů podal Jan Mauer (Mauer, 1917). Chápal pedopatologii a nápravnou pedagogiku jako dva vzájemně se doplňující směry. Na pedopatologii jako teoretickém základu zjišťujícím skutečnosti měla stavět nápravná pedagogika jako praktická nauka. Přičemž dále ještě členil pedopatologii na individuální a sociální. Individuální pedopatologii pak rozlišoval na patologickou somatologii (biologii postiženého dítěte) a pedopatopsychologii (psychologii postiženého dítěte). Nápravnou pedagogiku také dále členil, a to na obecnou a zvláštní. Jednotlivé části zvláštní nápravné pedagogiky se prakticky shodují s dnešními „pediemi“ speciální pedagogiky, ale v uvedené době neměly své zvláštní označení. Známy a používaný byl pouze termín „logopedie“. Současně Mauer dělil nápravnou pedagogiku ještě na teoretickou (pojednávající o účelech a zásadách výchovy a vzdělávání postižených dětí) a praktickou (prostředky, metody a techniky výchovného působení). Tak podrobný rozbor dané problematiky již ve své době nepodal žádný autor, i když se jí zabývali rovněž. Řadu zmínek můžeme nalézt v dílech výše zmiňovaných autorů, ale také u Josefa Hendricha (Hendrich, 1946), Otakara Kádnera (Kádner, 1923), v Pedagogické encyklopedii (Chlup, Kubálek, Uher, 1938–1940) apod.

Pro označení dnešní speciální pedagogiky se tedy používaly dva termíny a jejich vztah byl chápán na základě Mauerova vymezení. Složitější situace panovala v oblasti vymezení úkolů těchto disciplín. Opět nejjasnější přehled podal Jan Mauer a také Pedagogická encyklopedie. U většiny autorů, ať již teoretických vědeckých pracovníků nebo praktiků je možné najít několik styčných, shodných úkolů, a to: *stanovení diagnózy, anamnézy, etiologie vady nebo poruchy, profylaxe a terapie* (Chlup, Kubálek, Uher, 1939, s. 367, Mauer, 1934, s. 52, Titzl, 2000, s. 97). Tyto úkoly je možné považovat i s odstupem celého jednoho století za stěžejní a nepozbývací platnosti.

Stejně tak jako označení oboru se vyvíjelo i označení osob s postižením, konkrétně dětí a mládeže, protože péče o dospělé postižené osoby nebyla dosud rozvinutá. Pro tyto děti se používala dvě pojmenování: „*abnormální*“ a „*úchylný*“. Jednalo se o slova jež plně korespondovala s dobou a neměla být chápána pejorativně, i když se to tak dnes s odstupem doby může jevit. A pod tyto dva termíny různí autoři zařazovali různá pojmenování pro jednotlivé skupiny postižených (např. děti slaboduché, neplnosmyslné, zpustlé, mravně vadné, nedořečné, zmražené apod.). S označením postižených dětí těmito dvěma termíny souvisí také název nově vzniklého časopisu, který byl vydáván v letech 1925 až 1944 a jmenoval se „*Úchylná mládež*“. Oba tyto termíny se používaly až do roku 1948, kdy byly nahrazeny pojmenováními defektní nebo postižený.

Stoupající vědecký vliv pedopatologie lze dokumentovat třemi skutečnostmi, a to:

- na Karlově univerzitě byla zřízena katedra dětské psychopatologie pod vedením MUDr. Karla Herforta,
- pedopatologie se stávala předmětem úvah a přednášek sjezdů pro výzkum dítěte, zejména III. sjezdu v Praze a IV. sjezdu v Bratislavě,
- výzkum postižených dětí se uskutečňoval v Pedologickém ústavu v Praze pod vedením Karla Herforta. Podobná praxe se vyvíjela i v Brně ve Společnosti pro výzkum dítěte a v Pedologickém ústavu v Bratislavě. Rovněž každá pomocná třída nebo škola prováděla výzkum na základě testů upravených Jarmilou Řhovou- Kunovou a Cyrilem Stejskalem nebo na základě osobních listů Mauerových či Zapletalových.

Výzkumy postižených dětí – teoretický základ

Ve dvacátých letech 20. století docházelo k postupnému zvědečňování výzkumných pedagogických metod především vlivem pozitivismu. Nicméně metodologická literatura v takové podobě jak ji známe dnes neexistovala. Ve skutečnosti naši pedagogové neměli k dispozici žádný odborný spis, který by jim mohl být nápomocen v jejich výzkumné činnosti. Vzácnou výjimkou byla práce Otokara Chlupa nazvaná „Výzkum duševních projevů u dětí méně schopných“ (Chlup, 1925). Ač byla věnována jenom dětem s mentálním postižením i tak byla velkým přínosem. Měla a mohla pedagogům pomoci ne přímo s určitou metodou, ale spíše s ujasněním oblasti, již chtěli zkoumat. Kromě ostré kritiky Binetových testů se zde čtenáři dozvěděli o individuálním a kolektivním psychologicko pedagogickém šetření, o zásadách individuálního zkoumání duševních projevů. Rovněž zde autor předložil několik svých vlastních výzkumů.

Výzkumy postižených dětí – praxe

V první polovině 20. století byla realizována řada výzkumů postižených dětí a mládeže. Realizátorem byla jednak oficiální instituce založená roku 1911, tzv. Pedologický ústav, a na straně druhé řada jednotlivých pedagogů, nadšenců podnikajících šetření takřkajíc na vlastní pěst.

Pedologický ústav (od roku 1918 Ústav pro výzkum dítěte a dorůstající mládeže) byl založen s cílem vědeckého studia tělesného a duševního stavu a vývoje českých dětí a dospívající mládeže. Úkol Pedologického ústavu byl tedy v první řadě badatelský realizovaný individuálním šetřením celých skupin mládeže. Výzkum měl být všestranný, proto na něm spolupracovali lékař, antropolog, psycholog, psychiatr, pedagog a sociolog. Výzkum se týkal všech dětí, ale s postupem doby a pravděpodobně i vlivem Karla Herforta, ředitele ústavu, se stále více zaměřoval na postižené děti. Protože neustále přibývaly nové úkoly a rozšiřovala se klientela, byly v ústavu zřízeny čtyři sekce: pedagogická, somatologická a antropologická, pedopsychologická a pedopatologická. Postup vyšetření byl přesně dán a výsledky vědeckého studia pracovníci publikovali v Rozpravách Ústavu pro výzkum dítěte a dorůstající mládeže.

V ústavu působil řada významných odborníků, mezi nejvýraznější osobnosti patřili lékaři *Karel Herfort* a *Ludmila Lukášová*, kteří se zabývali především pe-

dometrickými šetřeními². Lukášová se pokoušela prokázat korelaci mezi duševním a tělesným vývojem mentálně postižených dětí. Tvrdila, že čím těžší je mentální postižení, tím hlubší je i fyzický handicap. Z tohoto důvodu provedla řadu pedometrických měření (Lukášová, 1943a, Lukášová, 1934b, Lukášová, 1940). Stejný názor zastával i Herfort, který ale pracoval s daty získanými jeho spolupracovnicí a dokonce došel k rozlišení čtyř typů korelace (Herfort, 1927). Dále se tito autoři zabývali studiem příčin rodové méněcennosti, výzkumem rodokmenů nebo například prokazováním vlivu alkoholu coby příčiny mentálního postižení. Tvzení plynoucí z daných výzkumů byla ve své době pokládána za obecně platná a pravdivá. Ovšem vedle osob zaštitěných touto institucí existovala řada nadšenců, kteří se rovněž věnovali výzkumům.

Tito jednotlivci se věnovali výzkumům prakticky všech skupin postižených dětí a mládeže, ale převažovaly výzkumy mentálně postižených. Snad jen osoby s vadami řeči se nestaly vyhledávaným předmětem šetření, možná proto, že tyto problémy nebyly pokládány za příliš závažné. Druhým faktorem bylo to, že tato šetření prováděli obvykle učitelé jednotlivých škol a ústavů a speciální školy pro děti s vadami řeči nebyly rozšířeny.

Nejfrekventovanějšími šetřeními byla nejrůznější *pedometrická měření*, která byla také nejsnáze realizovatelná. Ale objevily se i metody a techniky poměrně moderní a u nás doposud neznámé. O některých víme přesně, kdy byly použity, kým a na jaké populaci, u jiných je možné se o tom jen dohadovat, ale faktem je, že k nám pronikly ze zahraničí a byly v povědomí pedagogické veřejnosti.

Vedle pedometrie se u nás tedy začala uplatňovat i řada dalších metod a technik kvantitativního výzkumu. Velká pozornost byla věnována *testování*. Dostaly se k nám zahraniční testy, jako například Nečajevův systém pro šetření mentálně postižených dětí, Herderschêeovy testy inteligence pro sluchově postižené a Fernald – Jacobsohnovy testy pro děti a mládež s poruchami chování. *Nečajevův systém* se k nám dostal na konci dvacátých let a představoval originální test, který skýtal možnost poměrně objektivně činit kvantitativní a do jisté míry i kvalitativní hodnocení těch stránek osobnosti, na nichž se mentální postižení projevuje zvláště výrazně. Doklad o konkrétním využití tohoto testu nemáme, ale lze předpokládat, že byl využit. *Herderschêeovy testy* byly upravenými testy Binetovými a u nás byly pravděpodobně také využívány, i když byly kritizovány pro přílišné zjednodušení a neobjektivnost výsledků. *Fernald – Jacobsohnovy testy* byly v první polovině dvacátého století považovány za nejlepší pro zkoumání dětí s poruchami chování. Tato metoda spočívala v tom, že zkoušený jedinec měl zaujmout vlastní stanovisko k předložené sérii skutků a dle svého mravního cítění z nich měl vytvořit řadu od nejlehčího po nejtěžší čin u špatných skutků, od dobrého po nejlepší u skutků dobrých. Později byly vypuštěny dobré skutky a po jedinci bylo žádáno, aby zdůvodnil proč ten který čin pokládá za těžší než předešlý.

2 Pedometrie je antropologickou disciplínou zabývající se měřením dětského těla a jeho částí pro zjišťování variability znaků. Tímto způsobem lze objektivně zjišťovat růstové změny, vlivy prostředí, práce, výživy a sportu na tělesný stav dítěte. Má význam při sledování odchylek tělesného stavu jedinců s postižením. (Edelsberger, 2000. s. 32.)

(Zikmund, Zjištění mravního citění metodou Fernald – Jacobsohnovou, Úchylná mládež, 1925, s. 194). Sestavená řada se poté srovnala s řadou vytvořenou dospělými, zdravými a bezúhonnými lidmi. Podle velikosti rozdílů bylo možné vytvořit posudek o všeobecném mravním citění. Tento test byl u nás realizován například Aloisem Zikmundem v opatovické vychovatelně. Pro mentálně postižené chovance ústavu byla řada příběhů zkrácena na tři až pět. Nevýhodou byla možnost realizace jen s osobami gramotnými, pro negramotné bylo třeba vytvořit obrázkovou variantu. Mimo ústavu byla tato metoda využívána i u soudů pro mladistvé.

Zkušené praktici i začínající nadšenci se neomezovali jen na testování, ale využívali i další metody. Mimo jiné i *experiment*. Jedním z autorů, který uskutečnil experimentální šetření mentálně postižených dětí byl *Otokar Chlup*, jenž zkoumal optickou a akustickou paměť pomocí bezesmyslných slabik, dále experimentálně šetřil pozornost. Velmi zajímavou experimentální techniku vytvořil *Viliam Gaňo*, který zkoumal paměť sluchově postižených dětí pomocí dvojic slov, kdy jedno slovo mělo asociovat druhé ze dvojice. Svá šetření realizoval v ústavu v Komárně na 45 dětech. Protože si uvědomoval, že prováděl kvantitativní měření, připomínal, že je třeba věnovat pozornost i kvalitativním ukazatelům. Nicméně experiment patřil k méně rozšířeným metodám, především pro svoji náročnou realizaci.

Mezi oblíbené techniky patřilo *využívání dotazníků*. Roku 1923 u nás bylo uskutečněno *Boženou Němcovou* nejrozsáhlejší dotazníkové šetření týkající se 22 pomocných škol s 667 žáky (Němcová, 1926). Dotazník obsahoval celkem dvacet devět tabulek, které informovaly o zdravotním stavu dítěte, tělesných a smyslových vadách, stavu chrupu, tělesné výšce a váze. Některé dotazníky musely být vyřazeny pro nepřesnost nebo neúplnost údajů. Bohužel se z pramenů nedozvíme nic o struktuře dotazníku a jeho položkách. Autorce šlo opět o potvrzení korelace mezi duševním a tělesným stavem. Další dotazníkové šetření realizoval například *Milan Šilha* na Valašsku, přičemž se snažil potvrdit, že zvláštní hospodářské a sociální poměry na Valašsku se promítají do mentálního zdraví a zdatnosti dětí. O podobě dotazníku opět nic nevíme, navíc celá akce ztroskotala na nezájmu organizací, jež autor oslovil, aby mu pomohly s administrativní stránkou.

Rovněž technika *pozorování* patřila mezi rozšířené. *Jarmila Říhová – Kunová* vytvořila pozorovací arch pro učitele pomocných škol (Říhová – Kunová, 1925). Bohužel se nedozvídáme kdy, kde a na jakém vzorku svá šetření provedla, ale naopak známe podobu archu a víme, že byl velice podrobný a pro jeho vyplnění byla třeba řada informací. S jistotou tak můžeme tvrdit, že byl arch uznáván jako spolehlivá pomůcka, protože se o něm zmiňuje i *Pedagogická encyklopedie*. Dalším, kdo využil pozorování byl *Josef Vepřek*, který sledoval písmo mentálně postižených dětí a dospěl tak k odhalení řady potíží (Vepřek, 1930).

I *anketa* byla v první polovině dvacátého století využívána, konkrétně na brněnské pomocné škole ji realizoval *Josef Zapletal*, když se zajímal o volbu povolání žáků těchto škol (Zapletal, 1925). Opět nevíme kdy a na jakém vzorku šetření provedl, ale máme k dispozici konkrétní výsledky.

Dokonce ani *sekundární analýza dat* nepatřila k opomíjeným metodám. Konkrétně ji v českých zemích využil *Jaromír Doskočil* jenž se věnoval zřetelně po-

stiženým chovancům Deylova ústavu. Jednalo se o využití antropometrických dat s nimiž Doskočil dále pracoval a na jejich základě prokazoval, že zrakově postižené děti jsou obecně menší než děti zdravé, ale naopak větší než děti hluchoněmé. Přínos tohoto šetření nebyl pravděpodobně ve své době příliš velký. Tělesné rozdíly sice prokázal, ale otázkou je k čemu tato data mohla být využita (Doskočil, 1927).

Z uvedeného je vidět, že zájem o zkoumání postižených dětí byl velký a netýkal se jen centrálních institucí, ale i nadšených jednotlivců, především učitelů.

Závěr

Speciální pedagogika je jedním z pedagogických oborů, který má dlouholetou tradici a je poměrně dobře znám i mezi širokou veřejností. Význam této disciplíny vlivem humanizace a demokratizace společnosti stále narůstá, stejně jako se rozrůstá skupina potřebných osob.

K intenzivnímu rozvoji oboru došlo v první polovině dvacátého století, kdy se začaly vytvářet definice disciplíny, teorie, struktura, byly poprvé definovány úkoly a předmět. Stejně tak měl obor svůj instrumentální aparát a infrastrukturu. Vztah k pedagogice byl chápán jako velmi významný a dialektický, oba obory se mohly a měly vzájemně obohacovat. Předmětem oboru se stala výchova a vzdělávání dětí a mládeže s nejrůznějšími typy vad a postižení. Vědecký jazyk se vyvíjel nejen v pojmenování oboru, ale také v pojmenování jednotlivých skupin postižených osob. Vedle rozvoje teorie a praktické péče byla také realizována řada pedopatologických výzkumů. V této oblasti vyvíjel velkou aktivitu především Pedologický ústav, ovšem na druhé straně také množství řadových praktiků, pedagogů z měst i menších obcí. Mezi nejčtenější výzkumy sice patřila pedometrická měření, ale stejně tak se využívaly i metody testové, dotazníkové, pozorování a další metody.

LITERATURA

- Doležalová, H. *Ke konstituování speciální pedagogiky jako samostatného oboru v 1. polovině 20. století – problematika prvních realizovaných výzkumů handicapovaných osob*. Brno: MU, 2003 (diplomová práce).
- Doskočil, J. Tělesný vývoj slepé školní mládeže. *Úchylná mládež*, 1927, roč. 3, č. 3–4, s. 79–89.
- Edelsberger, L. *Defektologický slovník*. Jinočany: HaH, 2000. 418 s.
- Gaňo, V. Experimentálně příspěvky k paměti hluchoněmých. *Úchylná mládež*, 1926, roč. 2, č. 1–2, s. 15–22.
- Hendrich, J. *Úvod do obecné pedagogiky*. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1946, 156 s.
- Herfort, K. *Korelace duševní a tělesné méněcennosti*. Praha, 1927, 15 s.
- Herfort, K. O dědičnosti. *Úchylná mládež*, 1925, roč. 1, č. 1, s. 2–9.
- Herfort, K. *Psychopathologie dětství, nová věda lékařská*. Praha, 1920, 16 s.
- Herfort, K. *Rodokmeny slabomyslných*. Praha, 1925, 290 s.
- Chlup, O., Kubálek, J., Uher, J. *Pedagogická encyklopedie*. Díl I. Praha: Novina, 1938. 640 s.
- Chlup, O., Kubálek, J., Uher, J. *Pedagogická encyklopedie*. Díl II. Praha: Novina, 1939. 640 s.
- Chlup, O., Kubálek, J., Uher, J. *Pedagogická encyklopedie*. Díl III. Praha: Novina, 1940. 528 s.

- Kádner, O. *Dějiny pedagogiky*. Díl III., svazek 1. Vývoj teorií pedagogických od konce století osmnáctého. Praha, 1923. 356 s.
- Kádner, O. *Dějiny pedagogiky*. Díl III., svazek 2. Vývoj teorií pedagogických od konce století osmnáctého. Praha: Unie, 1924. 358 s.
- Kádner, O. *Dějiny pedagogiky*. Díl III., svazek 3. Vývoj teorií pedagogických od konce století osmnáctého. Praha: Unie, 1923. 268 s.
- Lukášová, L. Příspěvek ke studiu příčin rodové méněcennosti. *Úchylná mládež*, 1943a, roč. 19, č. 4, s. 152–158.
- Lukášová, L. Příspěvek k výzkumu vzrůstu slabomyslných. *Úchylná mládež*, 1934b, roč. 10, č. 1, s. 8–13.
- Lukášová, L. Vývoj trvalého chrupu slabomyslných hochů. *Úchylná mládež*, 1940, roč. 16, č. 5–6, s. 115–117.
- Mauer, J. *Jak poznati duševně úchylné děti a kterak je učiti v pomocné škole*. Praha: Dědictví Komenského, 1917, 122 s.
- Mauer, J. Pedopathologie a nápravná pedagogika. *Úchylná mládež*, 1934, roč. 10, č. 2–3, s. 51–55.
- Němcová, B. Příspěvek ke zkoumání dítěte duševně úchylného. *Úchylná mládež*, 1926, roč. 2, č. 1–2, s. 15–22.
- Říhová-Kunová, J. Ukázka záznamů o pozorování žáků pomocné školy. *Úchylná mládež*, 1925, roč. 1, č. 3, s. 106–114.
- Titzl, B. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika*, 2000, roč. 10, č. 2, s. 62–102.
- Vepřek, J. Poznámky, k výzkumu písma dětí slabomyslných. *Úchylná mládež*, 1930, roč. 6, č. 7–8, s. 172–185.
- Zapletal, J. O volbě povolání žactva z pomocných škol. *Úchylná mládež*, 1925, roč. 1, č. 2, s. 56–58.
- Zapletal, J. Výzkum dětí na Moravě. K dvacetiletí odborné poradny české zemské péče o mládež na Moravě v Brně. *Úchylná mládež*, 1943, roč. 19, č. 2, s. 55–62.
- Zikmund, A. Zjištění mravního citění metodou Fernald-Jacobsohnovou. *Úchylná mládež*, 1925, roč. 1, č. 4, s. 193–200, č. 5, s. 238–245.

SUMMARY

Education for the handicapped as a separate science began to develop in the end of the 19th and in the first half of the 20th centuries. The structure of the discipline was being constituted, the subject and focus were defined, and the specialist language was emerging. Inevitable was to carry out numerous studies and solve the questions of the theoretic/methodological background. The studies were materialized by the *Pedagogic Institute* as an official establishment and by a variety of individuals, teachers, and enthusiastic practitioners. Most frequent were paedometric explorations, but there were also tests, questionnaires, observations, experiments, surveys, and secondary data analysis. The first half of the 20th century witnessed thus a solid groundwork of today's modern and independent discipline – the education for the handicapped.